

Κωνσταντίνου Παπαγιάννη
Πρωτοπρεσβυτέρου

Ἡ χρῆσις νέων ἁσματικῶν ἀκολουθιῶν

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν οὐδέποτε ἐπαυσεν ἡ ὕμνογραφικὴ παραγωγή. Ἡ ἀνάδειξις νέων ἁγίων εἰς ἐκάστην ἐποχὴν καὶ ἡ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἐκδηλωθεῖσα ἰδιαιτέρα τιμὴ πρὸς παλαιούς τινας ἁγίους ἐκ μέρους τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ ἐπέβαλλε καὶ ἐπιβάλλει τὴν σύνταξιν νέων ἀκολουθιῶν ἢ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀκολουθιῶν τῶν Μηναιῶν διὰ τῶν ἑλλειπόντων ὕμνολογικῶν στοιχείων. Οὕτως ἐκτός τῶν ἐν τοῖς Μηναιῶσι περιλαμβανομένων ἀκολουθιῶν, μιᾶς ἢ δύο δι' ἐκάστην ἡμέραν, ὑπάρχουν εἰς ἰδιαιτέρας φυλλάδας κλείσται ἀκολουθίαι δι' ἁγίους, οἱ ὅποιοι ἀπλῶς μνημονεύονται ἐν τῷ συναξαρίῳ. Τινές ἐκ τῶν νεωτέρων ἀκολουθιῶν ἔχουν περιληφθῆ εἰς νεωτέρας ἐκδόσεις τῶν Μηναιῶν, ἄλλαι μὲν ἐνταχθεῖσαι εἰς τὰς οἰκείας ἡμερομηνίας καὶ συγχωνευθεῖσαι μετὰ τῶν παλαιῶν, ὡς λ.χ. αἱ ἑορταστικαὶ ἀκολουθίαι τῶν ἁγίων Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου (18 Ἰανουαρίου) καὶ τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους (10 Φεβρουαρίου), ἄλλαι δὲ αὐτοτελῶς μετὰ τὴν κυρίαν ἀκολουθίαν τῆς ἡμέρας, ὡς ἡ τοῦ ὁσίου Γεωργίου ἐπισκόπου Μυτιλήνης (7 Ἀπριλίου) κ.ἄ. Εἰς τὰς ἡμέρας μας παραγωγικώτατος εἰς τὴν σύνθεσιν νέων ἀκολουθιῶν ὑπῆρξεν ὁ πρό τινων ἐτῶν μεταστάς πρὸς Κύριον μακαριστὸς γέρον Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης, ὕμνογράφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, αἱ ὑπὸ τοῦ ὁποίου ποιηθεῖσαι ἀκολουθίαι, ἄλλαι μὲν ἐξ ὀλοκλήρου νέαι, ἄλλαι δὲ συμπληρωματικαὶ παλαιῶν, ἀριθμοῦνται εἰς χιλιάδας¹. Μέγα μέρος αὐτῶν παραμένει ἀνέκδοτον, πλεί-

1. Εἰς ἐπίσκεψίν μου εἰς τὸ ἐν Μικρῇ Ἀγίᾳ Ἄννῃ κελλίον τῆς συνοδείας τοῦ π. Γερασίμου μοί ἐπεδείχθησαν 43 χειρόγραφοι τόμοι,

σται ὁμως ἐξ αὐτῶν ἔχουν ἐκδοθῆ εἰς ἰδιαιτέρας φυλλάδας.

Ἐνώπιον τοῦ ὄγκου τούτου τῶν ἐκτός Μηναιίου ἀκολουθιῶν τίθεται τὸ ἐρώτημα: Εἰς ποίας περιπτώσεις καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται αὐταί; Πολλοὶ ἱερεῖς, ἐξ εὐλαβείας βεβαίως κινούμενοι, θεωροῦν ἀπαραίτητον νὰ ψάλλουν πᾶσαν νέαν ἀκολουθίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των, φροντίζουσι δὲ νὰ πλουτίζουσι τὴν συλλογὴν των διὰ νέων ἀκολουθιῶν, τὰς ὁποίας εἰσάγουσι εἰς χρῆσιν. Εἶναι ὁμως τοῦτο ὀρθόν; Ἡ πρέπει νὰ ἀρκούμεθα εἰς τὰς καθιερωμένας ἀκολουθίας τὰς ἐν τοῖς ἐπισήμοις ὑμνολογικοῖς βιβλίοις περιεχομένας;

Προκειμένου νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, δεόν νὰ ἐνθυμηθῶμεν δι' ὀλίγων τὴν τάξιν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Ὡς γνωστόν, καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους (ἐκτός τῆς περιόδου τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου) χρησιμοποιῶνται παραλλήλως δύο ὑμνολογικά βιβλία: Ἡ Παρακλητικὴ καὶ τὸ Μηναιῖον ἐκάστου μηνός. Καὶ κατὰ μὲν τὰς Κυριακὰς ἢ ἀναστάσιμος ἀκολουθία τοῦ ἤχου τῆς ἐβδομάδος ἐκ τῆς Παρακλητικῆς ψάλλεται ἀπαραιτήτως καὶ προηγείται τῆς τοῦ Μηναιίου, καταλιμπανομένη μόνον κατὰ τινὰς μεγάλας δεσποτικὰς ἑορτὰς (Χριστούγεννα, Θεοφάνεια, Κυριακὴν τῶν Βαφῶν, Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ, Πεντηκοστήν, Μεταμόρφωσιν καὶ Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ) κατὰ δὲ τὰς καθημερινὰς ἢ ἀκολουθία τῆς Παρακλητικῆς, ἀκολουθοῦσα τὸν ἐβδομαδιαῖον ἑορταστικὸν κύκλον, ψάλλεται παραλλήλως πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου ἢ τῶν ἁγίων τῆς ἡμέρας, τῆς ὁποίας ἐπίσης προηγείται, συμπληροῦσα τὰ ἐλλείποντα στοιχεῖα ἐκείνης (στιχηρὰ, ἀπόστιχα, καθίσματα) οἱ δὲ κανόνες τῆς Παρακλητικῆς λέγονται ἀμφότεροι μὲν, ἐάν τὸ Μηναιῖον ἔχη ἓνα κανόνα, μόνον δὲ ὁ α', ἐάν τὸ Μηναιῖον ἔχη δύο κανόνας. Ὅταν ὁμως ὁ ἅγιος τῆς ἡμέρας ἔχη πλήρη ἑορτάσιμον ἀκολουθίαν, ἢ ἀκολουθία τῆς Παρακλητικῆς καταλιμπάνεται τελείως, ἀντὶ δὲ τῶν κανόνων αὐτῆς προτάσσεται τοῦ κανόνος τοῦ ἁγίου κανὼν τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον ἔγκειται τὸ πρόβλημα τῆς χρήσεως τῶν νέων ἀκολουθιῶν. Διότι ἅπασαι αἱ νέαι ἀκολουθίαι εἶναι πλήρεις· περιέχουν δηλ. πάντα τὰ ὑμνολογικά καὶ ἀγιογραφικά στοιχεῖα τὰ ἀπαρτίζοντα ἀκολουθίαν τινά (διπλᾶ ἔσπερια στιχηρά, δοξαστικά, ἀναγνώσματα, ἰδιόμελα λιτῆς, ἀπόστιχα, καθίσματα, Εὐαγγέλιον Ὁρθρου, κανόνας, ἐξαποστειλάρια, στιχηρά αἰνῶν) καὶ βεβαίως ὀρίζουν δοξολογίαν μεγάλην. Εἶναι λοιπὸν εὐνόητον ὅτι, ὁσάκις χρησιμοποιεῖται τοιαύτη πλήρης ἑορτάσιμος ἀκολουθία ἐν ἡμέρᾳ ἐκτός Κυριακῆς, οὐδεμίαν θέσιν ἔχει ἡ ἀκολουθία τῆς Παρακλητικῆς. Ὅσον δὲ συχνότερον χρησιμοποιοῦνται αἱ ἐκτός Μηναιῶν ἀκολουθίαι, τόσοσιν περισσότερο τίθεται εἰς τὸ περιθώριον ἡ ἀκολουθία τῆς Παρακλητικῆς. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι παντελῶς ἄτοπον, διότι οὕτω παραγκωνίζεται κατὰ τὰς πλείστας ἡμέρας τοῦ ἔτους ὁ ἀρχαῖος ἑβδομαδιαῖος ἑορταστικὸς κύκλος, τὸν ὁποῖον καλύπτει καὶ ἐξυπηρετεῖ ἡ Παρακλητικὴ.

Ἐξ ἄλλου ὁμοῦ εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αἱ ἀκολουθίαι ἐπισήμων τινῶν ἁγίων εἶναι ἐν τοῖς Μηναιῶσι ἐλλιπέσταται, ἤκιστα ἀρμόζουσαι εἰς τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ἁγίων τούτων. Αἱ ἀκολουθίαι λ.χ. τῶν εὐαγγελιστῶν Μάρκου (25 Ἀπριλίου), Λουκᾶ (18 Ὀκτωβρίου) καὶ Ματθαίου (16 Νοεμβρίου) στεροῦνται ἀναγνωσμάτων, λιτῆς, καθισμάτων καὶ Εὐαγγελίου Ὁρθρου, μόλις δὲ τιμῶνται διὰ μεγάλης δοξολογίας. Παρομοίως ἐλλείψεις παρουσιάζουν καὶ αἱ ἀκολουθίαι ἁγίων ἰδιαιτέρως λαοφιλῶν, τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἔχει αὐξηθῆ, ὡς λ.χ. τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου (15 Δεκεμβρίου), τοῦ ἁγίου Τρύφωνος (1 Φεβρουαρίου), τῆς ἁγίας Μαρίνης (17 Ἰουλίου) κ.ά. Ἡ ἐλλιπὴς αὕτη τιμὴ τῶν ἁγίων τούτων εἶναι, νομίζομεν, ἐξ ἴσου ἄτοπος πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐπισημανθεῖσαν συχνὴν παράλειψιν τῆς καθημερινῆς ἀκολουθίας τῆς Παρακλητικῆς.

Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀνωτέρω, νομίζομεν ὅτι ἡ ὀρθότερα λύσις εἶναι ἡ ἐντὸς λογικῶν ὀρίων χρήσις τῶν νέων ἀκολουθιῶν, ὥστε νά συμπληροῦνται, ὅπου εἶναι ἀνάγκη, αἱ ἀκολουθίαι τῶν Μηναιῶν, χωρὶς νά τίθεται εἰς τὸ περιθώριον ἡ ἀκολουθία τῆς Παρακλητικῆς. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ χρῆ-

σις τῶν ἀκολουθιῶν τούτων πρέπει νά εἶναι ἡ ἐξῆς:

1. Νά χρησιμοποιῆται πλήρης ἡ νέα ἀκολουθία, καταλιμπανομένης τῆς ἀκολουθίας τῆς Παρακλητικῆς, εἰς ναούς τιμωμένους ἐπ' ὀνόματι ἁγίου, τοῦ ὁποίου δέν ὑπάρχει ἐν τῷ Μηναιῷ ἀκολουθία ἢ ἡ ὑπάρχουσα εἶναι ἐλλιπής. Τό αὐτό εἶναι δυνατόν νά γίνεται καί εἰς ναόν μὴ τιμώμενον μὲν ἐπ' ὀνόματι τοιοῦτου ἁγίου, ἔχοντα ὁμως λόγον νά τιμᾷ αὐτόν ἰδιαίτερος· ἐάν λ.χ. κατέχη λείψανον τοῦ ἁγίου ἢ ἐάν ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα εὐρίσκεται ὁ ναός, τιμᾶται ἰδιαίτερος ὁ ἅγιος οὗτος.

2. Νά χρησιμοποιῆται εἰς οἰονδήποτε ναόν ἢ νέα ἀκολουθία πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐν τῷ Μηναιῷ ὑπαρχούσης ἐλλιποῦς εἰς τὰς μνημονευθείσας ἀνωτέρω περιπτώσεις ἀρχαίων ἐπισήμων ἁγίων (ἀποστόλων, μαρτύρων κ.λ.π.). Τά στοιχεῖα τῆς νέας ἀκολουθίας, τὰ ὁποῖα δέον νά χρησιμοποιηθοῦν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς παλαιᾶς, εἶναι: ἀπόστιχα Ἑσπερινοῦ, καθίσματα δύο στιχολογιῶν, ἐξαποστειλάρια, στιχηρά καί δοξαστικόν αἰνων. Δέν εἶναι ἀπαραίτητον νά λεχθοῦν ἀναγνώσματα ἐν τῷ Ἑσπερινῷ, λιτή καί Εὐαγγέλιον Ὁρθρου, διότι καί ἄνευ αὐτῶν ἡ ἀκολουθία εἶναι ἐορτάσιμος. Ὅπωςδήποτε ὁμως δέον νά γίνῃ εἰσοδος ἐν τῷ Ἑσπερινῷ, ἀφοῦ ψαλῆ μετὰ τό δοξαστικόν τῶν ἔσπεριων εἰς τό Καί νῦν θεοτοκίον ὁμόηχον ἐκ τῶν ψαλλομένων τῷ Σαββάτῳ ἔσπερας, καί νά ψαλοῦν ἐν τῷ Ὁρθρῷ καταβασίαι καί δοξολογία μεγάλη.

3. Νά χρησιμοποιῆται ἐπίσης πλήρως ἡ ἀκολουθία νέου τινός ἁγίου, τοῦ ὁποίου ἡ τιμή ἔχει γενικευθῆ, ὡς λ.χ. τοῦ ἁγίου Νεκταρίου ἐπισκόπου Πενταπόλεως, καταλιμπανομένης τῆς ἀκολουθίας τόσον τῆς Παρακλητικῆς, ὅσον καί τῶν παλαιῶν ἁγίων τῆς ἡμέρας. Ἐάν ὁμως μνήμη νέου ἁγίου συμπίπτῃ μετὰ τοιαύτης παλαιοῦ ἐπισήμους τιμωμένου, δέον νά συμπάλλωνται αἱ ἀκολουθίαι, προτασσομένης τῆς τοῦ παλαιοῦ ἁγίου. Ἐν Θεσσαλονίκη λ.χ., ὅπου τῇ 14ῃ Νοεμβρίου τιμᾶται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, δέν εἶναι ὀρθόν νά παραλείπεται ἡ ἀκολουθία τοῦ κατά τήν ἡμέραν ταύτην τιμωμένου ἀποστόλου Φιλίππου (ἐκτός ἴσως τοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τιμωμένου καί πανηγυρίζοντος Μητροπολιτικοῦ ναοῦ), ἀλλά δέον νά συμπάλλωνται αἱ ἀκολουθίαι τῶν δύο ἁγίων, προτασσομένης τῆς τοῦ ἀποστόλου.

4. Εἰς πάσας τὰς λοιπὰς περιπτώσεις νά γίνεται λίαν περιορισμένη χρῆσις τῶν νέων ἀκολουθιῶν, ὥστε νά μή τίθεται εἰς ἀργίαν ἡ ἀκολουθία τῆς Παρακλητικῆς. Στοιχεῖα, τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν νά χρησιμοποιοῦνται πρὸς τόν σκοπόν αὐτόν εἶναι: α) Δοξαστικά ἔσπερίων, ἀποστίχων Ἐσπερινοῦ καί ἀποστίχων Ὁρθρου, ἐπισφραγιζόμενα διὰ μὴ ἑορταστικῶν θεοτοκίων ἢ σταυροθεοτοκίων. β) Κάθισμα διὰ τὴν β' στιχολογίαν τοῦ Ὁρθρου μετὰ θεοτοκίου ἢ σταυροθεοτοκίου. γ) Ἐξαποστειλάριον μετὰ θεοτοκίου. δ) Ἐνδεχομένως στιχηρά αἰνῶν μετὰ δοξαστικοῦ, ἐπισφραγιζομένου διὰ μὴ ἑορταστικοῦ θεοτοκίου ἢ σταυροθεοτοκίου, ἄνευ μεγάλης δοξολογίας². Οὕτω περιορίζεται μὲν ἡ χρῆσις τῆς Παρακλητικῆς, δὲν καταργεῖται ὅμως πλήρως, διότι θά ψαλοῦν ἐξ αὐτῆς τὰ ἀπόστιχα Ἐσπερινοῦ καί Ὁρθρου, τὰ καθίσματα τῆς α' στιχολογίας (εἰς τὰ ὅποια ὀρθόν εἶναι νά περιληφθῇ καί τό μαρτυρικόν κάθισμα τῆς ἡμέρας) καί ὁ εἰς ἡ ἀμφοτέρους οἱ κανόνες. Πρὸς ἐπισημότερόν πως ἑορτασμόν εἶναι δυνατόν νά ψαλῆ μετὰ τούτων αἰνῶν δοξολογία μεγάλη, παραλειπομένων τῶν ἀποστίχων τοῦ Ὁρθρου, διατηρουμένων ὅμως τῶν λοιπῶν ἐκ τῆς Παρακλητικῆς στοιχείων, χωρὶς νά γίνῃ εἰσοδος ἐν τῷ Ἐσπερινῷ καί νά ψαλοῦν καταβασίαι ἐν τῷ Ὁρθρῷ.

Τηρουμένων τῶν κανόνων τούτων ἐξυπηρετοῦνται τόσον ἡ προσήλωσις εἰς τὴν παραδεδομένην λατρευτικὴν τάξιν, ὅσον καί ἡ ἀναπόφευκτος λειτουργικὴ ἐξέλιξις, ὅροι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν εὐτακτον καί «μετὰ διακρίσεως» (κατὰ τὴν εὐστοχον ἔκφρασιν παλαιῶν τυπικῶν) τέλεσιν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν.

2. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ σημειοῦμεν ὅτι εἶναι ἀδικοιολόγητος ἡ συνήθεια ἱερῶν καί ψαλτῶν τινῶν νά ψάλλουν ὅπωςδήποτε δοξολογίαν μεγάλην, ὡσάκις πρόκειται νά τελεσθῇ Θ. Λειτουργία. Ἡ μεγάλη δοξολογία εἶναι στοιχεῖον τοῦ Ὁρθρου καί ὄχι τῆς Θ. Λειτουργίας, ἡ ὅποια εἶναι δυνατόν νά τελεσθῇ καί ἄνευ αὐτῆς.